

ANALIZA VERODOSTOJNOSTI ZAPISOV V MATIČNIH KNJIGAH:
METODOLOŠKI VIDIKI

Irena ROŽMAN

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije Koper, Titov trg 5, 6000 Koper, Slovenija
e-mail: irena.rozman@guest.arnes.si

IZVLEČEK

Razumljivo je, da so v preteklih obdobjih bile matične knjige slabše vodene kakor danes, da vsebujejo manj podatkov, saj še tako natančno vodene matične knjige vsebujejo napake, nedoslednosti in pomanjkljivosti. Te okoliščine otežujejo identifikacijo posameznikov in njihovih demografskih zgodovin in posledično rekonstrukcijo demografske zgodovine izbranega območja – župnije. V pričujočem članku bom v luči metode družinske rekonstrukcije na primeru analize vpisov v rojstnih matičnih knjigah osvetlila nekatere izbrane okoliščine, ki otežujejo identifikacijo posameznikov in njihove demografske zgodovine od rojstva do smrti.

Ključne besede: matične knjige, rojstna matična knjiga, metoda družinske rekonstrukcije

ANALISI DELLA VERIDICITÀ DELLE ISCRIZIONI NEI REGISTRI
PARROCCHIALI: ASPETTI METODOLOGICI

SINTESI

In passato, per comprensibili ragioni, i registri parrocchiali – oltre a essere tenuti in modo meno accurato di quanto si faccia oggi – riportavano un minor numero di dati e presentavano errori, incongruenze e lacune. Tutto ciò ostacola l'identificazione degli individui e, di conseguenza, anche la ricostruzione delle loro storie demografiche e quella dell'intero ambito parrocchiale in questione. Nell'articolo, che si riferisce ad un caso di registri parrocchiali dei battesimi, esaminerò, alla luce del metodo della ricostruzione nominativa delle famiglie, le circostanze che ostacolano l'identificazione degli individui e delle loro storie demografiche dalla nascita alla morte.

Parole chiave: registri parrocchiali, registro parrocchiale dei battesimi, ricostruzione nominativa delle famiglie

UVOD

Pri proučevanju prebivalstvene zgodovine, ki ga raziskovalci za t. i. predstatistično obdobje lahko opravimo izključno s podatki, pridobljenimi iz matičnih knjig, statusov animarum in drugih serijskih virov¹, najpogosteje naletimo na težave, ki so povezane z njihovo razpoložljivostjo in kontinuiteto, enovitostjo in še posebej s kvaliteto zapisov.² Te objektivne okoliščine so odsev več dejavnikov. Med pomembnejše uvrščamo spremembe na področju upravno-pravne zakonodaje, ki določa kriterije za zbiranje in zapisovanje podatkov o spremembah osebnih stanj posameznika; spreminjanje mej cerkvenoupravnih teritorialnih enot (župnij); uničenje matičnih knjig zaradi naravnih nesreč, požarov in malomarnega ravnanja in njihovega pomanjkljivega vodenja. Zaradi navedenih okoliščin podatkov bodisi nimamo bodisi je zmanjšana njihova verodostojnost (reprezentativnost in povednost); oboje do neke mere razrešimo z izbranimi raziskovalnimi tehnikami historične demografije (Kalc, 2006, 370). Zahtevnejše demografske analize lahko opravimo le v omejenem obsegu. Med slednje uvrščamo metodo družinske rekonstrukcije (Fleury, Henry, 1985; Hollingsworth, 1969, 156–160; Henry, 1980; Imhof, 1977, 97–106; Pfister, 1994, 66–67; Wrigley et al., 1997).³

Ta metoda se sestoji iz več časovno zelo zamudnih delovnih faz; prepisovanja, urejanja, združevanja (postopek identifikacije posameznikov in sprememb njihovih osebnih

-
- 1 Historiat izraza navajam po Kalcu, 2006, 376, op. 15, ki pravi: "Izraz povzemamo po francoskem *source sérielle*, ki je uveljavljen tudi v drugih jezikih (it. *fonte seriale*, ang. *serial source*) in se veže s pojmom *serijska* (po nekaterih avtorjih *serialna*) *zgodovina*. S tem je mišljena francoska *histoire sérielle*, ki so jo razvili v povezavi s kvantitativnim zgodovinopisjem in perspektivo *dolgega trajanja* (*longer durée*) v sklopu *annalesove* historiografske šole (Furet, 1981; Chaunu, 1995; Luthar, 1993, 78–80)".
 - 2 Vitalna statistika, statistika rojstev, porok in smrti, ter popisi prebivalstva so se v Avstriji po letu 1857, ki velja za mejnik med staro in moderno avstrijsko prebivalstveno statistiko, ščasoma poenotile in postale zaneslivejše (Kalc, 2006, 365).
 - 3 Tudi metoda družinske rekonstrukcije je omejena zaradi okrnjenih zapisov v matičnih knjigah in statusih animarum. To je seveda uvidel že Louis Henry (1965), ki velja za izumitelja metode, ko je glede na kakovost in razpoložljivost vitalnih podatkov, razločeval več tipov družinskih kartonov. Prva klasifikacija družinskih kartonov: kartoni tipa F (tj. *fiches fermées*) in kartoni tipa O (tj. *fiches ouvertes*). Pri kartonu tipa F je znan datum "konca opazovanja" (tj. *fin d'observation*) družine, medtem ko pri kartonu tipa O ta datum ni znan. To pomeni, da nekateri družinski kartoni niso uporabni za demografsko analizo oziroma le izjemoma. "Konec opazovanja" določajo datumi naslednjih dogodkov: smrt zakonca, ločitev oziroma razveza in daljša odsotnost, npr. zaradi migracije. Druga klasifikacija družinskih kartonov: kartoni tipa M in kartonu tipa E. Karton z oznako M pomeni, da je datum poroke znan, medtem ko to ne velja za karton z oznako E. Tako imamo že štiri skupine družinskih kartonov, to so: MF, MO, EF, EO. Pri tem je treba izpostaviti dejstvo, da niso vsi v enaki meri uporabni. Tako na primer za preučevanje rodnosti potrebujemo čimbolj popolne družinske kartone; v ta namen so uporabni le kartoni z oznako MF in MO. Henry jih je razdelil še na sedem podkategorij: M I = tip MF, ki vsebuje natančen podatek o starosti ženske (znana je torej letnica rojstva ženske), M Ia = tip MF, ki vsebuje dokaj natančen podatek o starosti ženske (letnico rojstva izračunamo na podlagi v poročni knjigi zabeležene starosti ob poroki), M IIb = tip MF, ki vsebuje približno natančen podatek o starosti ženske (letnico rojstva izračunamo na podlagi v mrliški knjigi zabeležen starosti ob smrti), M III = tip MF, nimamo podatka o starosti ženske, M IV = tip MO, ki vsebuje natančen podatek o starosti ženske (znana je torej letnica rojstva ženske), M V = tip MO, ki vsebuje dokaj natančen podatek o starosti ženske (letnico rojstva izračunamo na podlagi v poročni knjigi zabeležene starosti ob poroki), M VI = tip MO; nimamo podatka o starosti ženske.

stanj na podlagi podatkov iz matičnih knjig) in analize podatkov.⁴ Podatki o vitalnih dogodkih (rojstvu, poroki, smrti) seveda niso zbrani na enem mestu. To dejstvo narekuje tudi značaj te metode; namreč njeno bistvo je povezovanje podatkov o zabeleženih spremembah osebnega stanja posameznika, ki jih pridobimo iz rojstnih, poročnih in mrlških matičnih knjig, statusov animarum pa tudi iz drugih serijskih virov, npr. knjige birmancev, knjige oklicev, grobne knjige itn. Pri tem matične knjige dajejo podatke o datumih rojstev, porok in smrti, medtem ko statusi animarum dajejo predvsem podatke o številu prebivalstva, njegovi starostni in spolni sestavi na dan popisa, tj. na dan, ko so nastali.⁵

Z metodo družinske rekonstrukcije torej na podlagi podatkov iz omenjenih virov tudi za obdobje pred popisi prebivalstva lahko izračunamo demografske kazalnike, katerih cilj je izločiti vpliv števila, starostne in spolne sestave prebivalstva, npr. starostne-specifične stopnje zakonske, nezakonske in splošne rodnosti, prvorodni in medporodni intervali, rodnost žensk glede na njihov socialni status itn. Izpeljava te metode pa je možna le, če razpolagamo s potrebnimi podatki in njihovimi verodostojnimi zapisi, tj. z natančno vodenimi matičnimi knjigami in statusi animarum.

V pričujočem članku bom zato opozorila na pomanjkljivosti in napake, ki so nastale pri njihovem vodenju, in osvetlila njihov pomen za izvedbo metode družinske rekonstrukcije.

NAPAKE IN POMANJKLJIVOSTI PRI VODENJU MATIČNIH KNJIG

Že med prepisovanjem zapisov iz matičnih knjig v računalniške podatkovne baze lahko v nekaterih rubrikah zasledimo napake in pomankljivosti, ki jih je Henry opredelil kot naključne, sistematične in selektivne (Henry, 1967, 37–41). Teh je več v matičnih knjigah iz starejšega, predpopisnega obdobja.

-
- 4 Čprav so nekateri avtorji že pred l. 1956 uporabljali metodo družinske rekonstrukcije predvsem za ugotavljanje stopnje rodnosti, veljata za izumitelja metode francoza M. Fleury in L. Henry, ki sta l. 1956 objavila delo, v katerem sta jo sistematično opisala (Hollingsworth, 1969, 156). Metodo družinske rekonstrukcije so do neke mere uporabljali že drugi avtorji pred Henryjem. L. 1915 je Edin izdelal študijo o starostno-specifičnih kazalnikih rodnosti v dvanajstih švedskih župnijah v Västmanlandu. L. 1942 je Hyrenius objavil študijo v knjižni izdaji, ki temelji na podatkih iz statusov animarum šestih župnij v Estoniji, naseljenih s švedskim prebivalstvom, za čas med letoma 1840 in 1937; vsebuje izsledke o rodnosti, starosti ob prvi poroki in otroški umrljivosti. Naslov Edinove študije je *Studier i Svensk fruktsamhetsstatistik*, naslov Hyreniusovega dela je *Estlandssvenskarna*. Henry je poznal Hyreniusovo delo, ne pa tudi Edinovega (Wrigley et al., 1997, 3).
 - 5 Seveda so župniki vodili status animarum tudi še po njegovem nastanku. Iz tega gledišča status animarum združuje lastnosti popisne in vitalne statistike. To pomeni, da so z novimi podatki župniki sproti dopolnjevali status animarum. Zato včasih ni mogoče ugotoviti, kateri posamezniki so bili vpisani v času popisa in kateri so bili vpisani naknadno. To velja tudi za status animarum župnije Velike Brusnice z letnico 1900, ko podatek o številu prebivalstva in njegovi spolni in starostni sestavi za to popisno leto lahko le rekonstruirano, in sicer z analizo vpisov v matičnih knjigah in s povezovanjem le-teh z vpisi iz statusa animarum (ŽUVB-SA, 1900). Po naključju isti vir daje podatek o številu ter spolni in starostni sestavi prisotnega prebivalstva za popisno leto 1910; tega leta je takratni župnik z rdečo barvico obkljukal vse v župniji živeče župljane in župljanke, medtem ko je pri izseljenih ta podatek tudi dopisal, npr. v *Ameriki*.

Naključne napake oziroma pomanjkljivosti so najpogosteje nastale kot posledica župnikove bolezni, starosti, pozabljivosti in nepoznavanja dekretov, zaradi česar so napačno ali nedosledno zapisovali osebna imena in priimke, starost, zakonski stan, socialni status oziroma poklic posameznikov.

Sistematične pomanjkljivosti so bile najpogosteje povezane z vpisi smrti otrok, ki jih v 18. stoletju in še celo v 19. stoletju niso dosledno vpisovali niti v mrliške niti v rojstne matične knjige. Med druge pogostejše sistematične pomanjkljivosti Henry omenja še odsotnost beleženja starosti mladoporočencev in njune morebitne sorodstvene zveze.

Pri tem je treba opozoriti tudi na to, da je kvaliteta matičnih knjig zaradi površnega vodenja “od župnije do župnije in znotraj istih župnij v posameznih obdobjih zelo različna” (Kalc, 2006, 370). To se je dogajalo zaradi lokalnih uradniških praks, ki so na eni strani bile rezultat osebnih stališč, vrednot in drugih subjektivnih in objektivnih okoliščin življenja in dela župnikov-matičarjev, na drugi strani pa so bile odsev načina življenja ljudi. Zapisi v matičnih knjigah nikakor ne odsevajo zgolj pravila upravne zakonodaje; slednje je potrdila tudi analiza rubrike “Die beistehende Hebamme” v rojstnih matičnih knjigah župnije Velike Brusnice in kaplanije Gradin. Župniki oziroma kaplani so jo namreč selektivno izpolnjevali. To preseneča, saj iz gledišča določb za prijavo rojstva to ni bila nepomembna rubrika; vanjo so vpisovali ime in priimek babice, ki je pomagala pri porodu (dekret dvorne pisarne 2. julija 1825, PGS, zv. 53, str. 114),⁶ če pa je bila pri porodu navzoča druga oseba so to morali posebej zabeležiti (odlok notranjega ministrstva 22. junij 1886, št. 9934). Ta rubrika sicer ni pomemba za rekonstrukcijo demografske zgodovine posameznikov in župnij, je pa ključnega pomena za razumevanje zgodovine porodništva in babištva ter porodne kulture. Analiza te rubrike je dala v metodološkem pogledu povedne rezultate, ker odkriva družbeno ozadje okoliščin, ki so povzročile njeno “pomanjkljivo” izpolnjevanje. Predvsem selektivno zapisovanje imen neizprašanih babic, potrjuje dejstvo, da je bilo t. i. babiško mazaštvo prepovedano in kaznivo. Pri “zatiiranju pojava” so oblasti za pomoč prosile župnike in župane, a večinoma brez uspeha.⁷ Pravilo: “kar ni zapisano, ne obstaja”, se je v tem primeru potrdilo; v uničenih rubrikah si lahko le zamišljamo imena neizprašanih babic, ki so ženskam pomagale pri porodu.⁸

Rekonstrukcijo demografske zgodovine poleg nedoslednega zapisovanja osebnih imen, priimkov in deklinških priimkov, hišnih številčk otežujejo ali onemogočajo nevidentirane spremembe osebnih stanj posameznikov. Za številnimi posamezniki se je, če sodimo po zapisih v matičnih knjigah, že po njihovem rojstvu izgubila vsaka sled. Ničesar ne vemo o njihovih porokah, ločitvah, vdovstvih, smrti. Te podatkovne “bele lise” so posledica načina življenja najrevnejših plasti prebivalstva, ki je bilo zaznamovano s selitvami (Čeč, 2006, 339–362; 2007, 415–440; 2009, 559–586).

6 Vsi podatki v zvezi vodenjem matičnih knjig (datumi izidov cesarskih patentov, odlokov in dekretov in njihovo vsebino) so povzeti po Umek, Kos, 1972, XVIII–LXXI.

7 Mentaliteta podeželskih oblastnikov (županov, župnikov) je bila kljub njihovem boljšemu družbenemu položaju še vedno ruralna. Zato je razumljivo, da neizprašanih babic niso prijavljali, čeprav je bila to njihova dolžnost (Rožman, 2004, 56–57).

8 Več o verodostojnosti zapisov v rubriki “Die beistehende Hebamme” v rojstnih matičnih knjigah župnije Velike Brusnice in izsledki natančne analize te rubrike, glej v Rožman, 1997, 265–269.

Zaradi selitev kmečkega prebivalstva, ki že v predindustrijski dobi ni bilo nemobilno, kot je dolgo časa prevladovalo mišljenje tudi med zgodovinarji, so se pokazale šibkosti metode družinske rekonstrukcije. Njeno izvedbo otežujejo manjkajoči vitalni podatki izseljencev in priseljencev, kot sta na primeru raziskave o mobilnosti kmečkega prebivalstva v francoski dolini Valserine pokazala Bideau in Brunet (1993, 111–123).

Tudi usoda Jerneja Škrbca je nazoren primer življenjske poti številnih “odvečnih” bratov in sester naslednikov kmetij, ki so se poročili “na roke” in odšli zdoma “s trebuhom za kruhom. O Jerneju Škrbcu, tretjemu od devetih otrok tretjine zemljaka, sem iz serijskih virov župnije Velike Brusnice lahko izvedela samo to, da se je rodil 1854 v vasi in župniji Velike Brusnice, iz katere se je v 80. letih 19. stoletja izselil na Hrvaško. Več podatkov o njegovi nadaljni usodi smo slučajno odkrili šele leta 2004¹⁰ v okviru bilateralnega slovensko-hrvaškega projekta *Populacijska dinamika ob slovensko-hrvaški meji: primer širšega obkolpskega prostora/Populacijska dinamika na slovensko-hrvaški meji: primer širšega pokupskog področja (BI-HR/04-05-002; 2004–2005)*. Duška Knežević Hočevar, vodja slovenske projektne skupine (več o vsebini in poteku projekta glej Knežević Hočevar, 2006, 35–54), ga je “odkrila” med pregledovanjem poročnih matičnih knjig hrvaške župnije Radatovići, ki meji na župnijo Velike Brusnice.¹¹ Iz zapisa v poročni matični knjigi izhaja, da je Jernej služil v vasi Bulići, kjer je domnevno spoznal bodočo ženo triindvajsetletno Andjo P., služkinjo grkokatoliške veroizpovedi, s katero se je leta 1894 oženil, star že štirideset let (MUO-MV, II, 1889–1942).

Iz povedanega izhaja, da lahko rekonstruiramo demografske zgodovine le tistega dela prebivalstva, ki je glede na svoj premoženjski status imelo možnost, da je “ostalo doma”.

RUBRIKE IN VPISI V ROJSTNI MATIČNI KNJIGI

Kljub temu, da je metoda družinske rekonstrukcije možna le, če imamo podatke iz vseh treh matičnih knjig, je rojstna matična knjiga “najpomembnejša”, saj jo vsaj že od druge polovice 19. stoletja lahko opredelimo kot dokument z osnovno evidenco o osebnem statusu posameznika, ker o njem vsebuje “vse” podatke od rojstva do smrti. Obravnavane rojstne matične knjige župnije Velike Brusnice¹² imajo rubrike, ki vsebujejo podatke o novorojencu/krščencu: zaporedna številka, datum rojstva in krsta, kraj rojstva, hišna številka, ime, priimek, veroizpoved, spol, zakonski stan; o starših: ime, priimek,

9 Pojem je uporabil James C. Davis. Z njim v širšem pomenu označuje problem poljedeljske prenaseljenosti v 19. stoletju, ki se je pojavila zaradi hitre rasti prebivalstva (Davis, 1989).

10 V statusu animarum iz leta 1882 je župnik v rubriko opombe s svinčnikom zabeležil “Hrvaško”, iz česar sem lahko sklepala le, da se tja izselil (ŽUVB-SA, 1882). Domnevno že pred letom 1882, saj je bil tega leta star že osemindvajset let, torej več kot dovolj, da bi si “kruh služil” sam. “Odvečni” otroci so po pripovedovanju domačinov in podatkih iz statusov animarum šli pogosto zdoma še pred dopolnjenim desetim letom starosti.

11 Iz zapisa v poročni matični knjigi razberemo, da je Jernej služil (v rubriki poklic je zapisano *sluga*).

12 Analizirala sem naslednje rojstne matične knjige: Rojstna matična knjiga Velike Brusnice III 1840–1874; Rojstna matična knjiga Velike Brusnice IV 1875–1901; Rojstna matična knjiga Velike Brusnice V 1902–1946 in Rojstna matična knjiga Stopiče 1843–1881. Skupaj 28.352 vnosov; en vnos šteje 24 polj oziroma spremenljivk.

socialni status in veroizpoved, pri materi tudi deklinški priimek; o botrih: ime, priimek in poklic; sledijo ime in priimek babice, njena izobrazba in podpis krstitelja. Poleg teh navedenih temeljnih podatkov, t. i. temeljni vpis, o samem rojstvu so v rojstno matično knjigo beležili še t. i. poznejše vpise, tj. podatke o spremembah osebnih stanj posameznika, kot so priznanje, ugotovitev in izpodbijanje očetovstva in materinstva; pozakonitev, posvojitvev, prenehanje in razveljavitev zakonske zveze, sprememba osebnega ali rodbinskega imena otroka in staršev oziroma posvojiteljev, sprememba veroizpovedi, smrt, razglasitev za mrtvega in sodna ugotovitev smrti ter druge spremembe dejstev in podatkov, ki so vpisani v matično knjigo.

V nadaljevanju bom analizirala pomen le nekaterih izbranih podatkov, ki so nujni, da rekonstruiramo demografsko zgodovino posameznikov.

NATANČNA EVIDENCA VITALNIH DOGODKOV

Natančna evidenca o rojstvih je prvi pogoj za verodostojno analizo rodnosti. Zato je v drugi polovici 19. stoletja izšlo več odlokov (odlok notranjega ministra 1. aprila 1870, št. 3731; 2. julija 1886, št. 7245; nota notranjega ministrstva 7. oktobra 1892, št. 12711), iz katerih sklepamo, da župniki v rojstno matično knjigo niso vpisali vseh v župniji rojenih otrok.¹³

Prvič zato, ker ni bilo posebej določeno, da je treba prijaviti vse v župniji rojene otroke ne glede na to, kje in če so bili krščeni, ali so se rodili mrtvi, ali so bili to najdenčki, otroci potepuhov, beračev, krošnjarjev in ciganov.¹⁴ Tako so na primer v brusniški župniji mrtvorojene vpisovali nedosledno; nekaj časa samo v rojstno knjigo (od leta 1856), nekaj časa samo v mrliško (med letoma 1842 in 1855) in od leta 1881 v obe knjigi.¹⁵ Ker so zabeležili samo njihovo smrt ali rojstvo je napaka dvojna (Kalc, 2006, 369).¹⁶

13 Vpis vseh rojstev so dodatno podkrepile odredbe o prijavi rojstva. Od l. 1881 je bila to dolžnost babice in po posebnih odredbah tudi dolžnost zakonskega očeta. O prijavi rojstev, gl. Umek, Kos, 1972, LVI–LVII.

14 Že v sredini 19. stoletja so župniki fare Velike Brusnice beležili rojstva otrok iz marginalnih socialnih skupin. Navajam nekaj zgledov, ki posredno pričajo tudi o mobilnosti revnih žensk, ki so se preživljale z beračenjem. Razumljivo je torej, da same niso mogle preživljati otroka. Svojega otroka so zato ali oddale ali pa so jim ga oblasti odvzele. Kot na primer Margarithi Perz, leta 1855, samski beračici iz Kočevskega (*“ledige Bettlerinen von Kerndorf 23 Pfarr Mittendorf in Gottschen”*), ali Marii Golobič, leta 1861, beračici iz okraja in okolice Gorice (*“Bettlerin aus den Bezirke Umgebung Görz”*) ali Marii Oswald, leta 1858, potovki (*“durchreisendes mensch von Binklje Pfarr Euber in Kroatien”*) iz Hrvaške (NŠAL-RMK, Velike Brusnice, III, 1840–1874).

15 Količniki (v promilih) mrtvorojenosti za župnijo Velike Brusnice po desetletjih: 1843–1852 (12,8), 1853–1862 (22,1), 1863–1872 (50,8), 1873–1882 (31,4), 1883–1892 (27,7), 1893–1902 (28,8), 1903–1912 (24,0), 1913–1922 (14,9), 1923–1932 (12,8), 1933–1942 (12,0). Iz podatkov lahko sklepamo, da so od druge polovice 19. stoletja doslednejše prijavljali mrtvorojene otroke. Stopnja mrtvorojenosti je bila izjemno visoka v obdobju 1863–1872, ko se je zaradi splošne gospodarske krize, ki je povzročila množično izseljevanje tukajšnjega prebivalstva v Ameriko, povečala tudi splošna umrljivost prebivalstva (Rožman, 2001, 379–389).

16 V predstatističnem obdobju je bilo v mnogih evropskih državah ali v nekaterih evropskih provincah, kjer je bila umrljivost dojenčkov visoka, število smrti dojenčkov podcenjeno, ker jih starši niso prijavili ali pa jih župniki niso vpisali. Na to dejstvo so postali demografi pozorni takrat, ko so ugotovili, da v se teh državah dvig stopnje umrljivosti dojenčkov ujema z vestnim vodenjem matičnih knjig (prim. Kalc, 2006, 7; van de Walle, 1986, 208–209).

Leta 1784 je izšel prvi patent, ki je zahteval, da morajo župniki vpisati tudi datum rojstva, isto določbo pa je ponovil patent dvorne pisarne 27. aprila 1812, in sicer, da morajo posebej vpisati datum rojstva, in to pred datumom krsta. Pred izidom prvega patenta so župniki vpisali le datum krsta, ki pa se ni nujno ujemal z datumom rojstva, kljub navadi, da so otroke nesli h krstu na dan rojstva. Takšna “uradniška” praksa je imela za posledico, da v primerih, ko je otrok umrl takoj po rojstvu, če je bil mrtvorojen, ali krščen v drugi župniji, rojstev sploh niso vpisali. Iz povedanega sledi, da nimamo podatkov o vseh rojenih, temveč predvsem v župniji rojenih in krščenih živorojenih otrok, kar še posebej velja za starejše rojstne matične knjige.

Verodostojnost evidence o številu rojstev se poveča z odlokom Notranjega ministrstva 10. avgusta 1886, ki je odredila, da se izpis iz rojstne matične knjige izda samo tam, kjer je oseba vpisana z zaporedno številko.¹⁷ Otroke, ki jih ni krstil pristojni duhovnik, je vpisal z zaporedno številko duhovnik na območju, kjer so bili rojeni.¹⁸ Duhovnik, ki je otroka krstil, pa ga je vpisal v rojstno knjigo brez zaporedne številke in v opombi navedel, kje je otrok vpisan pod zaporedno številko. Velikokrat rojstva niso vpisana zato, ker so otroke nesli h krstu v drugo, bližnjo sosednjo župnijo, kjer so jih župniki vpisali v rojstno knjigo (prim. Kalc, 2006, 369).¹⁹ Pri metodi družinske rekonstrukcije pa upoštevamo le rojstva otrok, katerih starši so živeli v preučevani župniji. Če so njihovi otroci bili rojeni ali krščeni drugje in niso vpisani v rojstni matični knjigi domače župnije, bomo njihove rojstne podatke našli v drugih virih. V statusu animarum, v poročni in mrliški matični knjigi, če se družina pred župnikovim popisom ni izselila – takih družin je namreč v 2. polovici 19. stoletja bilo veliko,²⁰ če so se poročili ali umrli v domači župniji, če so župniki poleg datuma poroke oziroma smrti vpisali še datum rojstva ali vsaj starost.

Sledenje posameznikov poleg manjkajočih podatkov precej otežujejo nedosledno zapisana osebna in rodbinska imena.²¹ Do izdaje patenta 20. februarja 1784 so matice pisali v latinskem jeziku, poslej so jih začeli pisati v nemškem jeziku, v 2. polovici 19. stoletja

17 Rojstni matični knjigi številka III (1840–1874) in številka IV (1875–1901) se razlikujeta po tem, da prva še nima rubrike “zaporedna številka”. Do l. 1881 so župniki iz Velikih Brusnic vpisovali rojstva z ali brez zaporedne številke, odvisno od osebne presoje (NŠAL-RMK, Velike Brusnice, III, 1840–1874; Velike Brusnice, IV, 1875–1901).

18 Otroci so bili rojeni večkrat v drugi, bližnji župniji, ker je matere porod presenetil, ko so se mudile na obisku pri sorodnikih, opravljale dnino ali bile na poti na semenj, žeganje idr.

19 Med letoma 1840 in 1945 je bilo v rojstne matične knjige župnije Velike Brusnice vpisanih 127 rojstev iz sosednjih župnij (Šmihel, Šentjerneji, Stopiče, Šempeter) in prav toliko rojstev iz vasi Gabrje je bilo vpisanih v rojstno knjigo župnije Stopiče. Slednje smo odkrili s pomočjo podatkov iz statusov animarum Velike Brusnice in rojstnih matičnih knjig župnije Velike Brusnice in Stopiče (ŽUVB-SA, 1882; 1900; NŠAL-RMK, Velike Brusnice, III, 1840–1874; Velike Brusnice, IV, 1875–1901; Stopiče, 1843–1881; UENM-RMK, Velike Brusnice, V, 1902–1945). V tem primeru je slučajno prišlo do številčne izravnave rojstev, kar v statističnem pogledu ni zmanjšalo verodostojnosti izračunane vrednosti natalitete.

20 V brusniški župniji se je v tretji četrtini 19. stoletja količnik izseljevanja gibal okoli kranjskega povprečja (4,7 %). Na podlagi količnikov feminitete in izseljenih in vrednosti indeksa poročnosti (Im) med letoma 1890 in 1910 sklepamo, da je bil vpliv izseljevanja na povprečno število otrok na žensko večji kakor na Kranjskem. L. 1910 je količnik izseljevanja znašal kar 10,3 %.

21 O pravilnem vpisovanju imen in priimkov, o pravilih, kdaj oseba sme spremeniti svoje ime ali priimek, gl. Umek, Kos, 1972, XL–XLIII.

je nemščino zamenjala pogovorna slovenščina. Ko prek matičnih knjig sledimo osebi skozi življenje, ugotovimo, da se je rodil na naslovu *Gross Wrusnitz 13* kot *Bartholomaeus Wrulz* in umrl naslovu *Velike Brusnice 55* kot *Jarnej Brulec* (NŠAL-MMK, Velike Brusnice, 1841–1892). Da bi si olajšali delo različice imen in priimkov retrogradno poenotimo; moško ime *Barth.*, *Barthel.*, *Barthl.*, *Bartholom.*, *Barthelm*, *Barthelmae*, *Bartholma*, *Bartholom*, *Bartholomaus* in *Bartholomaeus*, *Jarnej* spremenimo v sodobno slovensko knjižno obliko *Jernej*. Enako postopamo s priimki. S tem ne zabrišemo identitete posameznika, saj jo poleg imena določajo še rojstni podatki staršev, dekliški priimek mater idr.

Dalje, odsotnost poročnih podatkov prav tako onemogoča oziroma otežuje rekonstrukcijo zgodovine rodnostnega vedenja. Registraciji so ušle zlasti poroke med domačimi ženini in primoženimi nevestami (prim. Kalc, 2006, 369), saj so po takratni navadi zakonske zveze sklepali v nevestini župniji, kjer so poroko tudi vpisali. Pri demografski rekonstrukciji olajša delo navada, da so si vaški fantje in dekleta še v 20. stoletju večinoma izbrali zakonca v domači župniji.²²

V primeru, ko se je nevesta primožila, so njeni rojstni in poročni podatki zapisani v statusu animarum ali v mrliški knjigi (če se je status ohranil in če je umrla v domači župniji). Če se status animarum ni ohranil ali ga sploh ni bilo, lahko rojstni datum (leto rojstva) v župnijo primoženih nevest ocenimo na podlagi podatka o starosti ob smrti, zapisanega v mrliški matični knjigi. Identifikacijo primoženih nevest – zavedati se moramo namreč, da je več oseb imelo enak ime in priimek – olajša okoliščina, da so župniki v rubriko “Ime, priimek in stan mrličev” zabeležili njihov dekliški priimek, ime in priimek moža ter njegov socialni status (primer: *Marija, roj. Kostrevec, žena 3/4 zemljaka, Anton Rajk*).²³

Na prelomu stoletja pa so določene rubrike v rojstni, poročni in mrliški knjigi župniki opremili z dodatnimi podatki, ki jih rubrike sploh niso zahtevale, vendar pa ti podatki znato olajšajo identifikacijo oseb in njihovo sledenje. Med temi podatki so najpomembnejši rojstni in poročni podatki staršev, ki so jih obvezno vpisovati šele po 2. svetovni vojni. Brusniški župniki so jih od 1911 do 1945 vpisovali v rojstno matično knjigo, in sicer v rubriko “Starši” ali pa na skrajni rob, za rubriko “Podpis krstnika”. Od leta 1915 so namesto starosti mladoporočencev, kot je to predvidevala rubrika “Krstno in rodbinsko ime, stan, bivališče, starost”, zapisali njihove rojstne podatke. Identifikacijo otežuje ali onemogoča tudi način zapisovanja umrlih. Spet je rubrika zahtevala zgolj “Ime, priimek

22 Število oziroma delež porok sklenjenih med župljani in župljankami po desetletjih: 1843–1852: 60 (54 %); 1853–1862: 59 (60,2 %); 1863–1872: 77 (68,8 %); 1873–1882: 72 (66,7 %); 1883–1892: 73 (58,4 %); 1893–1902: 62 (56,9 %); 1903–1912: 65 (59,1 %); 1913–1922: 63 (49,6 %); 1923–1932: 115 (66,5 %); 1933–1942: 58 (46,4 %). Polovica in več porok je bilo v preučevanem obdobju sklenjenih med prebivalstvom domače župnije; delež tujih ženinov se je gibal okoli 35 % (UENM-PMK, Velike Brusnice, III, 1848–1914; Velike Brusnice, IV, 1915–1946).

23 V 30. letih 20. stoletja je opaziti med prebivalstvom župnije Velike Brusnice modo sklepanja zakonskih zvez na Brezju na Gorenjskem. Poroke so vpisane v poročni matični knjigi Velike Brusnice brez zaporedne številke. Pri rekonstrukciji družine upoštevamo tudi tiste poroke, ki jih je župnik vpisal v poročno knjigo brez zaporedne številke, toda le v primeru, ko gre za pare, ki so po poroki, sklenjeni drugje, živeli v župniji Velike Brusnice (UENM-PMK, Velike Brusnice, IV, 1915–1946).

in stan mrličev”, vendar so župniki zapisali tudi ime in priimek vdovca/vdove ali staršev, če je umrl mladoletni otrok (izbrana primera: *Marija, rojena Božič, žena + Jakopa Gazvoda bivšega 1/2 zemljaka; Marija, zakonska hči Franceta Ban, osebenka in Marjete, rojene Medle*). Vpisovali so dopolnjena leta pokojnikov, in sicer zelo natančno, na primer 1 1/4 leta, od maja 1900 pa so poleg starosti vpisali tudi rojstni datum umrlega (UENM-MMK, Velike Brusnice, IV, 1893–1944).

Metoda družinske rekonstrukcije je kljub določenim pomanjkljivostim (npr. pogosto nimamo datuma o selitvah) za 19. in 20. stoletje lažje izvedljiva tudi zaradi t. i. dodatnih vpisov v matičnih knjigah. V rojstnih matičnih knjigah od druge polovice 19. stoletja zasledimo vse več t. i. dodatnih vpisov. Ti vpisi pričajo o spremembah osebnih stanj posameznika – poroki, ločitvi, spremembi imena in priimka, državljanstva, smrti, pozakodnitvi, razveljavitvi očetovstva, posvojitvi idr., ki so bile praviloma zabeležene naknadno, tj. po 2. svetovni vojni (9. maj 1946 oziroma 16. september 1947), ko je bil sprejet nov zakon o državnih matičnih knjigah, ki je predpisoval, da se v rojstno matično knjigo vpišejo vse spremembe osebnih stanj posameznikov. Ti podatki pa omogočajo boljši vpogled v življenjske usode ljudi in njihove “socialne” in “teritorialne” premike.²⁴

REGISTRACIJA SOCIALNEGA STATUSA POSAMEZNIKA

Natančno vodene matične knjige in statusi animarum omogočajo, da rekonstruiramo rodnost, umrljivost in poročnost prebivalstva glede na njihov socialni status. Kljub temu moramo biti previdni; poglobiti se moramo v logiko zapisovanja podatkov, da bi odkrili njihov pomen in verodostojnost. Povedano bom ponazorila s primerom iz poročne matične knjige.

Najspornejša je verodostojnost podatkov o socialnem statusu ženina in njegovega očeta. Verodostojnost vpisov je vprašljiva, ko je župnik zapisal, da sta ženin in njegov še živeči oče 1/2 zemljak. Prav tako je nepravilen zapis, če je župnik zapisal socialni status očeta, ki je bil ob sinovi poroki že pokojni (pod ime očeta je zapisal *totd* ali pa je pred imenom naredil križec). V takem primeru vemo, da oče ni bil več lastnik posestva, vendar si zaznamek lahko razložimo kot natančno izpolnjevanje rubrike, ki zahteva podatek o socialnem statusu. Nekateri župniki so bili natančnejši, ko so vpisali *bivši polovice zemljak*. Če je oče še živel in je zapisano, da je bivši polovice zemljak, domnevam, da je že izročil posestvo svojemu nasledniku. Pri tem ne smemo spregledati dejstva, da takšen zapis ne pove, kateremu otroku je pravzaprav izročil posestvo. Zaradi navedenih dejstev je analiza socialnega statusa omejena le na primerjavo med socialnim statusom ženina in socialnim statusom neveste, čeprav bi bil podatek, ali so očetje izročili posestvo že ob poroki z izročilno-darilno pogodbo ali šele pred smrtjo z oporoko, pomemben za preučevanje dedovanjskih navad. Z njimi so uravnavali starost ob prvi poroki, in tako vplivali na število rojenih otrok in na družinske odnose. Kljub omejitvam, ki jih narekuje narava vpisov o

24 Primer: oseba Marija, roj. 1933, se je, kot je razvidno iz zapisa v rojstni matični knjigi, poročila leta 1956 v Murski Soboti, leta 1965 je bila na sodišču v Mariboru razvezana (UENM-RMK, Velike Brusnice, V, 1902–1945). Na osnovi teh podatkov sklepamo, da vsaj od leta 1956 ni živela več v brusniški župniji.

socialnem statusu, je mogoče ugotoviti vsaj to, kakšen je bil socialni status staršev mlado-poročencev. Vpisi socialnega statusa neveste povedo, da so bile do poroke hišno-pravno odvisne od očeta ali kmeta, pri katerem so služile. Izjema so vdove, lastnice hiše ali celo posestva, tudi preužitkarice in starejše samske neveste, ki so bile največkrat hišarice.

Stan staršev (pokojni, vdovec, poročen, samski) je podatek, ki ga rubrika ni zahtevala. Vseeno je na podlagi zapisov mogoče ugotoviti, ali so bili starši ob poroki otroka živi ali ne. Ne vemo pa, kakšen je bil stan še živeče/-ga starša. Obstajata dve možnosti: da se je ponovno poročil/-la ali pa je ostal oz. ostala vdovec oz. vdova.

Iz navedenega lahko sklepamo, da so podatki o socialnem položaju posameznika izjemno pomembni, ker omogočajo preučevanje demografskih procesov glede na socialni položaj posameznikov oziroma skupine posameznikov (npr. rodnost žen kajžarjev v primerjavi z rodnostjo žen velikih kmetov).²⁵ Ti procesi pa so povednejši, če jih lahko umestimo v socioekonomski kontekst. To spoznanje je med drugim v začetku 90. let spodbudilo antropologe, da so začeli preučevati rodnostno vedenje v družbeno zgodovinskem kontekstu, pri čemer pa so poudarjali pomen združevanja kvantitativnega in kvalitativnega raziskovanja in mikro študij, in sicer slednje v povezavi s političnimi, družbenimi, gospodarskimi in drugimi družbenimi procesi (Kertzer, 1995; Greenhalgh, 1995). Nujnost mikroštudij je med drugim potrdila historično-antropološka-demografska raziskava o rodnostnem vedenju v italijanskem mestu Casalecchio; izsledki so pokazali, da družbene in ekonomske spremembe na državni (makro) ravni različno vplivajo na akterje iz iste skupnosti (npr. vasi), zlasti če slednji izvirajo iz različnih socialnih plasti (Kertzer, Hogan, 1989, nav. po Kertzer, 1995).

SKLEP

V pričujočem članku sem na primeru matičnih knjig župnije Velike Brusnice na Dolenskem opozorila na pomanjkljivosti in napake, ki so nastale pri njihovem vodenju, in osvetlila njihov pomen za izvedbo metode družinske rekonstrukcije.

Rekonstrukcijo demografske zgodovine poleg razpoložljivosti in kontinuitete virov otežuje tudi kvaliteta zapisov. Kvaliteta zapisov v matičnih knjigah se od župnije do župnije in znotraj istih župnij v posameznih obdobjih zelo razlikujejo zaradi lokalnih uradniških praks. Na eni so bile rezultat osebnih stališč, vrednot in drugih subjektivnih in objektivnih okoliščin življenja in dela župnikov-matičarjev, na drugi strani pa so bile odsev načina življenja revnih ljudi, ki so zaradi migracij "ušli" registraciji. Dalje, ugotavljam, da zapisi v matičnih knjigah nikakor ne odsevajo zgolj pravil upravne zakonodaje; ampak tudi družbeno ozadje registriranih dogodkov. Analiza rubrike "Die beistehende Hebamme" v rojstnih matičnih knjigah župnije Velike Brusnice in kaplanije Gradin je v

25 Tovrstna analiza je mogoča le, če so župniki natančno zapisovali podatke o socialnem statusu. Župniki župnije Velike Brusnice so v obdobju med letoma 1840 in 1945 v matičnih knjigah in statusih animarum natančno zapisovali podatek o socialnem položaju posameznikov, npr. $\frac{3}{4}$ zemljak, hišar; žena $\frac{1}{2}$ zemljaka in mlinarja, brat gospodarja $\frac{1}{3}$ zemljaka ipd. V kaplaniji Gradin so bili zapisovalci manj natančni; v rojstni matični knjigi kaplanije Gradin (ŽUS-RMK, Gradin, III, 1863–1912) so župniki in kaplani pod socialni status posameznikov zapisali zgolj *kmet (agricolae oz. agr.)*, *žena kmeta* ipd.

metodološkem pogledu dala povedne rezultate, saj je razkrila družbeno ozadje okoliščin, ki so povzročile njeno “pomanjkljivo” izpolnjevanje. Ugotovila sem, da župniki niso zapisovali imen neizprašanih babic, ker so jih ščitili pred “zakonom”, saj je bila njihova dejavnost prepovedana in kazniva.

Na splošno ugotavljam, da so bile matične knjige župnije Velike Brusnice vestno vodene. Kljub temu sledenju oseb skozi matične knjige otežujejo napake in nedoslednosti, ki so nastale pri registraciji priseljenih, izseljenih, mrtvorojenih, drugje krščenih otrok in pri zapisovanju osebnih, rodbinskih in krajevnih imen, socialnega statusa posameznika.

Tako napačno zapisane kot manjkajoče osebne podatke, npr. za primožene neveste, drugje rojene in/ali krščene otroke, je mogoče odkriti v drugih virih, najpogosteje v statusu animarum.

Na prelomu 19. in 20. stoletja so začeli župniki natančneje voditi matične knjige. Svoje uradniško delo so si olajšali z t. i. dodatnimi vpisi, ki so jim in raziskovalcem omogočili hitrejšo in zanesljivejšo identifikacijo posameznikov. Med temi podatki so najpomembnejši rojstni in poročni podatki staršev, zapisani ob rojstvu, poroki ali smrti otroka, ki so jih v skladu z novim zakonom o vodenju matičnih knjig obvezno začeli vpisovati šele po 2. svetovni vojni. Identifikacijo posameznikov omogoča tudi način zapisovanja umrlih in starosti ob smrti; čeprav je rubrika zahtevala zgolj “Ime, priimek in stan mrličev”, so župniki zapisali tudi ime in priimek vdovca/vdove ali staršev, če je umrl mladoletni otrok, od maja 1900 pa so poleg starosti vpisali tudi rojstni datum umrlega.

Zaradi t. i. dodatnih vpisov v matičnih knjigah in dejstva, da so župniki vodili status animarum, kamor so vpisali datume vitalnih dogodkov vseh župljanov, je metoda družinske rekonstrukcije kljub določenim pomanjkljivostim (npr. pogosto nimamo datuma o selitvah) za 19. in 20. stoletje izvedljiva.

ZAHVALA

Kolegici dr. Duški Knežević Hočevar se zahvaljujem za posredovane podatke iz poročne matične knjige župnije Radatovići. Za vpogled v prepis rojstne matične knjige kaplanije Gradin se zahvaljujem kolegici dr. Mojci Ravnik.

AN ANALYSIS OF THE RELIABILITY OF RECORDS IN REGISTER BOOKS:
METHODOLOGICAL ASPECTS*Irena ROŽMAN*

University of Primorska, Faculty of Humanities Koper, Titov trg 5, 6000 Koper, Slovenia

e-mail: irena.rozman@guest.arnes.si

SUMMARY

The structural-genetic study of demographic processes is limited by the availability and quality of register books, as those from previous periods were generally poorly preserved and managed. An analysis of the records in the parish birth register books in Velike Brusnice (1840–1945) offers an insight into their “language”. These records reflect the spirit of the times; not solely in terms of administrative law, but also those of local official practices, which were often the result of personal attitudes, values and other subjective and objective circumstances of registrars, i.e. priests. The methods and characteristics of the records in the register books have both substantive and methodological value. A “substantive” reading of the records highlights their social background; for example, the attitude of local authorities to midwives is reflected in the way of recording their names and family names; while a “methodological” reading enables an assessment of the records’ quality. These readings form a basis for deciding whether the register books of a particular parish are appropriate, i.e. reliable, for the method of family reconstruction. But even the most carefully kept record books contain errors, inconsistencies and shortcomings, which sometimes render the family reconstruction method impossible. This article, based on the case of birth register books from the parish of Velike Brusnice (1840–1945), outlines the circumstances which hinder the identification of individuals, i.e. the reconstruction of their cradle-to-grave demographic history, on which the method of family reconstruction depends.

In general, I note that in the 19th and 20th centuries, the Velike Brusnice parish register books were very diligently managed. Nevertheless, there are still inconsistencies, most of them relating to the registering of births of children (including stillborn), personal, genealogical and local names, the social status of individuals and the names and surnames of the midwives. Missing personal data for brides that came from another village and children born and baptised elsewhere were found either in the Status Animarum and/or in the marriage and death registers.

However, at the turn of the century, the identification of individuals was facilitated by the so-called additional entries; entries that were not even required by any of the particular rubrics. Among them, the most important are the birth and wedding data of parents, recorded in birth register books, and the date of birth of deceased individuals, recorded in death registers. All these data were, in accordance with the new law on the management of registers, required to be included only after the Second World War. Due to these additional entries in registers, and the fact that the priests kept the Status Animarum, in which they entered the dates of the vital events of all parishioners, the method of family

reconstruction is nevertheless, despite the poor management of registers for the 19th and 20th centuries, feasible.

Key words: register books, birth register book, family reconstitution

VIRI IN LITERATURA

MUO-MV – Matični ured Ozalj, Matica vjenčanih župe Radatovići.

NŠAL-MMK – Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠAL), Mrliške matične knjige.

NŠAL-RMK – NŠAL, Rojstne matične knjige.

UENM-MMK – Upravna enota Novo mesto (UENM), Mrliške matične knjige.

UENM-PMK – UENM, Poročne matične knjige.

UENM-RMK – UENM, Rojstne matične knjige.

ŽUS-RMK – Župnijski urad Sočerga, Rojstne matične knjige.

ŽUVB-SA – Župnijski urad Velike Brusnice, Status animarum Velike Brusnice.

Bestard-Camps, J. (1991): What is in a relative? Household and Family in Formentera. New York - Oxford, Berg.

Bideau, A., Brunet, G. (1993): The construction of individual life histories: Application to the study of geographical mobility in the Valeserine Valley in the nineteenth and twentieth centuries. V: Reher, D., Schofield, R. (ur.): Old and New Methods in Historical Demography. Oxford, Clarendon Press, 111–125.

Chaunu, P. (1995): Histoire quantitative, histoire sérielle. Paris, SEDES.

Čeč, D. (2006): “Zapustil me je bog, ko sem se ga nehala bati”. Mikrozdgodovinska analiza izseka družbe starega reda. Acta Histriae, 14, 2, 339–362.

Čeč, D. (2007): Nasilne detomorilke ali neprištevne žrtve? Spreminjanje podobe detomora v 18. in začetku 19. stoletja. Acta Histriae, 15, 2, 415–440.

Čeč, D. (2009): Roparska vlačuga. Samopredstavitev in interpretacija predstavnikov revščine med kranjskimi elitami. Acta Histriae, 17, 3, 559–586.

Davis, J. C. (1989): Vzpon z dna. Slovenska kmečka družina v dobi strojev. Ljubljana, Slovenska matica.

Fleury, M., Henry, L. (1985): Nouveau manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien. Paris, Institut National d'Études Démographiques.

Furet, F. (1981): Il quantitativo in storia. V: Le Goff, J., Nora, P. (ur.): Fare storia. Torino, Einaudi, 3–23.

Greenhalgh, S. (1995): Anthropology theorizes reproduction: Integrating practice, political economic, and feminist perspectives. V: Greenhalgh, S. (ur.): Situating Fertility. Anthropology and demographic inquiry. Cambridge, Cambridge University Press, 3–28.

Henry, L. (1958): La population de Crulai, paroisse normande. Etude historique. Paris, Presses universitaires de France.

- Henry, L. (1980):** *Tehniques d' analyse en démographie historique*. Paris, Editions de l'Institut National d'Etudes Demographiques.
- Hollinsworth, T. H. (1969):** *Historical Demography. The Sources of History. Studies in the Uses of Historical Evidence*. Ithaca (N.Y.), Cornell University Press.
- Imhof, E. A. (1977):** *Einführung in die Historische Demographie*. München, Beck.
- Kalc, A. (2006):** O preučevanju demografije mest pred moderno statistiko, s posebnim poudarkom na 18. stoletju in vprašanju urbanskega priseljevanja. *Acta Histriae*, 14, 2, 363–392.
- Kertzer, D. I. (1995):** Political-economic and cultural explanations of demographic behavior. V: Greenhalgh, S. (ur.): *Situating Fertility. Anthropology and demographic inquiry*. Cambridge, Cambridge University Press, 29–52.
- Kertzer, D. I., Fricke, T. (ur.) (1997):** *Antropological Demography. Toward a New synthesis*. Chicago - London, University of Chicago Press.
- Kertzer, D. I., Hogan, D. P. (1989):** *Family, Political Economy, and Demographic Change*. Madison, University of Wisconsin Press.
- Knežević Hočvar, D. (2006):** Prebivalstveno gibanje ob slovensko-hrvaški meji: primer širšega obkolpskega prostora. V: Černelič Krošelj, A. et al. (ur.): *Mesto in trg na meji / Grad i trg na granici*. Ljubljana, Slovensko etnološko društvo, 35–54.
- Laslett, P., Wall, R. (ur.) (1972):** *Household and family in past time. Comparative studies in the size and structure of the domestic group over tree countries in England, France, Serbia, Japan and colonial North America, with further materials from Western Europe*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Luthar, O. (1993):** *Med kronologijo in fikcijo*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- Mitterauer, M. (1975):** *Familiengröße-Familientypen-Familienzyklus. Probleme quantitativer Auswertung von österreichischem Quellenmaterial*. *Geschichte und Gesellschaft*, 1, 226–255.
- Pfister, C. (1994):** *Bevölkerungs-Geschichte und Historische Demographie 1500–1800*. München, Oldenbourg.
- Rožman, I. (1997):** *Zgodovinski oris babištva na Slovenskem in porodna pomoč v fari Velike Brusnice na Dolenjskem od 1840 do 1945*. *Etnolog*, 7, 265–269.
- Rožman, I. (2001):** *Spolno življenje in kultura rojstva na Dolenjskem od 2. polovice 19. stoletja do 2. svetovne vojne*. Doktorska disertacija. Ljubljana, Univerza v Ljubljani.
- Rožman, I. (2004):** *Peč se je podrla! Kultura rojstva na slovenskem podeželju v 20. stoletju*. Ljubljana, Slovensko etnološko društvo.
- Umek, E., Kos, J. (ur.) (1972):** *Vodnik po matičnih knjigah I*. Ljubljana, Skupnost arhivov Slovenije.
- van de Walle, F. (1986):** *Infant Mortality and the European Demographic Transition*. V: Coale, A. J., Watkins, S. C. (ur.): *The Fertility Decline in Europe*. New Jersey, Princeton University Press, 201–203.
- Wrigley, E. A. et al. (1997):** *English Population History from Family Reconstitution 1580–1837*. Cambridge, Cambridge University Press.